

Наталія ГРИГОРЧУК,

аспірант 3 курсу кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, викладач кафедри
кримінального процесу, професор Національної
академії внутрішніх справ

Ганна СТЕПАНОВА

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У сучасному світі, де швидкість та ефективність є ключовими факторами вирішення конфліктів, альтернативні методи правосуддя набувають все більшого значення. Одним з них є медіація, це процедура яка відіграє важливу роль в арсеналі інструментів для вирішення кримінально-правових конфліктів, особливо коли мова йде про неповнолітніх, які вперше вчинили кримінальний проступок або злочин невеликої тяжкості. На відміну від традиційної судової системи, яка часто зосереджена на покаранні, медіація пропонує альтернативний шлях, заснований на відновленні та взаєморозумінні. При переході безпосередньо до обраної теми, важливо розглянути, як цей процес в кримінальному провадженні для неповнолітніх може слугувати більш гуманною альтернативою судовому розгляду.

Отже, згідно Закону України «Про медіацію» медіація – добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3].

Якщо ж розглядати медіацію в рамках кримінального процесу, то медіація – добровільна, позасудова процедура, під час якої неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника (адвоката) намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення [6].

Медіаційний процес сприяє відновленню справедливості, замість простого покарання. Дозволяє неповнолітнім відповідально ставитися до своїх дій, розуміти наслідки та відшкодувати завдану кримінальним правопорушенням шкоду. Крім того, забезпечує більш ефективне та менш травматичне вирішення кримінально-правових конфліктів, ніж традиційна судова система, тим самим сприяючи зміцненню довіри до правової системи та підвищенню її ефективності.

Дослідження окремих елементів функціонування медіації у рамках ювенальної юстиції було проведено у наукових роботах як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Серед них – Ю.В. Баулін, І.А. Войтюк, І.І. Смельянова, Н.В. Ортинська, З.Д. Смітєнко, В.Я. Тацій, Н. Турман, та інші. Водночас питання про роль медіації у сфері запобігання кримінальним правопорушенням неповнолітніх раніше не вивчалось.

Захист прав неповнолітніх у кримінальному процесі в Україні останніми роками пройшов значні зміни, що відображають як міжнародні стандарти, так і внутрішнє прагнення країни забезпечити ефективніші гарантії прав людини. Реформи у цій сфері були спрямовані на покращення механізмів захисту і на впровадження нових підходів до розгляду справ, де залучені неповнолітні. Ідея впровадження механізмів медіації знаходить широку підтримку серед правових експертів. Така увага до медіації має під собою міцне обґрунтування, адже її успішне застосування в інших країнах підтверджує її високу ефективність. Крім того, цей напрямок лінійно вписується в процеси гармонізації українського законодавства з нормами Європейського Союзу. Це підкріплюється численними рекомендаціями та рішеннями Ради Європи, зокрема, Рекомендацією № R (99) 19 від 15.09.1999 про медіацію у кримінальних справах та Основоположним рішенням Ради Європейського Союзу від 15.03.2001, які акцентують на важливості розробки та впровадження програм відновного правосуддя в національні правові системи [4].

В європейському контексті законодавчі рамки, які регулюють процес медіації у справах неповнолітніх, демонструють різноманітність підходів та акцентують на захисті прав та інтересів молодих людей в кримінальному процесі. Ці рамки розроблені з метою не тільки забезпечення справедливого правосуддя, але й сприяння реінтеграції неповнолітніх в суспільство, мінімізації їхньої стигматизації та запобіганні повторній злочинності.

У більшості країн світу медіація є визнаним і широко використовуваним методом вирішення конфліктів між людьми. У США, Канаді, Австрії, Великобританії, Німеччині, Норвегії, Фінляндії, Франції, Польщі та інших європейських країнах прийнято спеціальні закони, що захищають право медіатора на нерозголошення інформації, отриманої від сторін у процесі медіації. Перша спроба запровадження медіації у польське законодавство була пов'язана з прийняттям нового Кримінального кодексу, що вступив у силу 1 вересня 1998 р. Важливу роль стосовно координації діяльності щодо проведення медіації, підготовки необхідних спеціалістів виконує Польський Центр Медіації, який нараховує понад 1000 членів і має понад 50 осередків та філій по всій країні та займається посередництвом у всіх сферах суспільного життя.

Широкого застосування медіація знайшла у ювенальній юстиції в Німеччині, яка розглядається як альтернатива кримінальній відповідальності та покаранню. Отриманий досвід застосували до більшості кримінальних правопорушень. Так, можливість застосування медіації не обмежуються тяжкістю злочину, а сама медіація розглядається як підстава для пом'якшення покарання або взагалі звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Особливу увагу звертає те, що органи кримінальної юстиції зобов'язані на кожній стадії кримінального процесу встановлювати можливість досягнення примирення. Велика Британія зосереджується на програмах відновлювальної юстиції, які включають зустрічі між жертвами та правопорушниками під наглядом медіатора, з метою досягнення взаєморозуміння та відшкодування шкоди. Законодавство, що підтримує медіацію, було включено до Федерального закону. Курс медіації став обов'язковим компонентом навчальної програми у багатьох правничих школах Німеччини. Професія медіатора отримала статус підприємницької діяльності: з відповідним сертифікатом професійний медіатор має право проводити медіацію, користуючись ліцензією, подібно до інших підприємців. Франція та Італія інтегрували медіацію в ювенальну юстицію як спосіб сприяння соціальної інтеграції неповнолітніх та врегулювання конфліктів без звернення до суду. Більшість країн Європи акцентують на необхідності відновлення зв'язків між правопорушником та потерпілим, а також між правопорушником та суспільством. Велика увага приділяється ролі сім'ї та місцевої спільноти в процесі медіації, вважаючи їх ключовими факторами в процесі реабілітації та інтеграції.

Однією з перших країн у Європі, яка почала застосовувати відновний підхід до проблем злочинності та її наслідків, є Великобританія. Головною метою програми відновного правосуддя було поширення інформації про альтернативи кримінальному правосуддю у справах неповнолітніх. У Великій Британії медіація успішно застосовується для вирішення конфліктів між учнями в школах, включаючи випадки булінгу. Через медіаційні процедури учні навчаються вирішувати конфлікти мирним шляхом, розвивають емпатію та відповідальність за свої дії. Ці навички важливі не тільки для вирішення поточних конфліктів, але й для запобігання майбутнім правопорушенням. Певні особливості має інститут медіації в Австрії, зокрема стосовно підготовки медіаторів. Так, правове регулювання основних принципів медіації, професійної підготовки та акредитації медіаторів передбачено Цивільним законом про медіацію (Zivilrechtsmediationsgesetz). Щоб бути акредитованим, кандидат повинен бути включеним до списку осіб, що формується регіональним Верховним Судом. Медіатор має право претендувати на включення в такий список, якщо він відповідає певним критеріям: мінімальний вік –

28 років; не менше 200 годин професійного навчання в одному з акредитованих закладів (навчання повинно проходити тільки в зареєстрованих навчальних закладах, у тому числі в університетах). Кожні п'ять років медіатори повинні проходити підвищення кваліфікації. Загалом же сьогодні в Австрії налічується понад 4 тис. медіаторів, які мають право діяти самостійно або бути частиною якоїсь організації, та приблизно 60 установ, яким дозволено навчати професійних медіаторів.

В Україні відзначається прагнення до приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами захисту прав дитини. Україна, як учасниця Конвенції ООН про права дитини, взяла на себе зобов'язання забезпечити захист прав неповнолітніх у всіх сферах життя, включаючи кримінальний процес [1].

Основою для захисту прав неповнолітніх у кримінальному процесі слугує Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК), який містить низку положень, спеціально призначених для регулювання процесуального становища неповнолітніх. Зокрема, передбачено застосування спеціальних процесуальних гарантій: обов'язкова участь захисника при допитах (п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 52 КПК України), обмеження у тривалості допиту (статті 226, 491 КПК України), заборона на застосування засобів фізичного та психічного тиску. У рамках реформи кримінальної юстиції, Україна зробила акцент на розвитку системи ювенальної юстиції, спрямованої на захист інтересів неповнолітніх, їх соціалізацію та реабілітацію. Були розроблені та впроваджені спеціальні програми підготовки фахівців, зокрема суддів, прокурорів, слідчих та адвокатів, з питань взаємодії з неповнолітніми.

Щоб забезпечити ефективне впровадження та використання медіації в Україні уряду та правоохоронним органам важливо взяти до уваги наступні рекомендації. Розробити та ухвалити законодавчі акти, що регулюють процес медіації, включаючи визначення прав і обов'язків учасників медіаційного процесу, захист конфіденційності та юридичну силу медіаційних домовленостей. Створити національні стандарти для підготовки та сертифікації медіаторів. Провести навчальні програми, спрямовані на розвиток навичок, необхідних для ефективної медіації, з особливим акцентом на роботу з неповнолітніми та врахуванням культурних особливостей. Відкрити мережу медіаційних центрів, які б забезпечували доступність та високу якість медіаційних послуг по всій країні. Забезпечити ці центри необхідними ресурсами та підтримкою. Реалізувати інформаційні кампанії для підвищення обізнаності серед населення про переваги медіації як альтернативного способу вирішення конфліктів. Особлива увага має бути приділена популяризації медіації в школах та інших освітніх установах. Встановити систему моніторингу та оцінки ефективності медіації, щоб забезпечити збір даних, аналіз результатів і постійне

вдосконалення медіаційної практики. Активізувати співпрацю з міжнародними організаціями та країнами, які мають успішний досвід впровадження медіації, для обміну знаннями, досвідом та найкращими практиками. Впроваджувати та підтримувати спеціалізовані програми медіації, що враховують особливості різних категорій спорів, зокрема сімейні, трудові, споживчі, та ювенальні справи. Це дозволить забезпечити більш ефективне та цілеспрямоване вирішення конфліктів, з урахуванням специфіки кожного випадку.

Питання медіації як інструменту захисту прав неповнолітніх у кримінальному процесі має велике значення як для суспільства в цілому, так і для наукової спільноти, оскільки воно торкається фундаментальних питань правосуддя, захисту прав дітей та соціальної гармонії. Допомагає вирішувати конфлікти шляхом діалогу та взаєморозуміння, що сприяє зміцненню соціальної згуртованості та побудові більш гармонійного суспільства. Сприяє швидшій реабілітації та соціалізації, зменшуючи ймовірність повторних правопорушень. Акцент на відновному правосудді що стосуються неповнолітніх, підкреслює прихильність суспільства до захисту та просування прав дітей. Відновне правосуддя пропонує альтернативний погляд на розв'язання конфліктів, що стимулює науковців розробляти інноваційні підходи в теорії та практиці правосуддя. Ця галузь сприяє міждисциплінарним дослідженням, оскільки вона об'єднує знання з різних областей для розробки комплексних стратегій вирішення соціальних проблем. Таким чином, тема відновного правосуддя особливо у контексті захисту прав неповнолітніх, має велике значення для розвитку справедливого, гуманного суспільства та сприяє науковому прогресу в розумінні та вирішенні соціальних конфліктів.

Відновне правосуддя, як інструмент захисту прав неповнолітніх у кримінальному процесі відкриває перед Україною шлях до більш гуманного та ефективного правосуддя. Воно не лише сприяє відновленню справедливості та реінтеграції неповнолітніх в суспільство, а й має потенціал створити основу для мирного вирішення конфліктів на багатьох рівнях. Застосування медіації вимагає злагоджених зусиль уряду, правоохоронних органів, наукової спільноти та всього суспільства. Це наш шанс побудувати більш справедливе, чутливе до потреб людей суспільство, де кожен конфлікт розглядається як можливість для розвитку та позитивних змін.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
2. Декларація прав дитини від 20.11.1059. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#n75.
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

5. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf.

6. Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21.01.2019. № 172/5/10. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

7. Степанова Г.М., Григорчук Н.П. Сучасна характеристика інституту медіації. Юридичний науковий електронний журнал Запорізький національний університет. 2022 №1. URL: file:///C:/Users/User/Desktop/2021-2022/1_2022.pdf.

Альона ЄФІМЕНКО,

курсант 205 н.г. навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Валерій СЮРАВЧИК

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИМ ЗЛОЧИНАМ

В Україні підрозділи Національної поліції регулюють дорожній рух та здійснюють контроль за дотриманням Правил дорожнього руху (надалі – ПДР) його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі.

Головним суб'єктом спеціального запобігання дорожньо-транспортним злочинам виступають підрозділи Національної поліції, зокрема Департамент патрульної поліції, які здійснюють правовиховну роботу з безпеки руху серед водіїв на транспортних підприємствах, а також серед населення. Патрульною поліцією здійснюється